

In memoriam

Џоел Мартин Халперн

(1929–2019)

Џоел Халперн, културни антрополог и професор емеритус на Универзитету Масачусетс у Амхерсту, преминио је у Гринфилду, у држави Масачусетс, 4. јула 2019, у 91. години.

Његов авантуристички дух и жеља да што боље упозна свет у коме живи, навели су га да крене на истраживачке експедиције веома рано, већ на основним студијама, и то међу Инуите северне Аљаске и припаднике Сами народа у Шведској. Касније је антрополошка истраживања наставио у Лаосу и другим земљама југоисточне Азије, Канади, САД, Израелу и Совјетском Савезу. Ипак, најпознатији је по својим дугогодишњим периодичним истраживањима (1953–1987) српске културе на примеру села Орашац, у Шумадији. Примењујући антрополошки метод унакрсног поређења култура (*cross-cultural comparison*) да би се дошло до ваљаних генерализација, теренски рад је проширио на друге републике и покрајине тадашње Југославије,¹ као и на друге области Балканског полуострва, првенствено Бугарску и Грчку.

После стицања доктората, 1956. године, две године је радио на Одсеку за развој заједница при Министарству спољних послова САД (1956–1958), што је уједно био и почетак и крај његове дипломатске каријере. Од 1958. па до пензионисања 1992. године следио је искључиво академску каријеру, и то на веома угледним школама као што су Калифорнијски Универзитет у Лос Анђелосу, Брендајс, Руски истраживачки центар на Харварду и, коначно, од 1967. године, на Универзитету Масачусетс. Томе треба додати и бројне ангажмане гостујућег професора широм света. Био је веома плодан аутор који је за собом оставио импозантну библиографију, а био је веома активан и као члан редакција угледних професионалних часописа, уредник посебних тематских издања и члан одбора високошколских и истраживачких институција. За свој квалитетан и пожртвован рад добио је многа признања и средства за финансирање истраживачких пројеката и студијских боравака у разним земљама.

Халперн је рођен у држави Њујорк, у којој је живео (у граду Њујорку и у Вестчестерском округу) до одласка на студије на Универзитет Мичиген у Ен Арбору. Дипломирао је историју 1950. године, а докторат је стекао 1956. године на престижном Колумбија универзитету, школи на којој је студије америчке антропологије осмислио Франц Боас, и на којој су студирали и/или радили неки

¹ Из истих разлога желео је да руководи истраживањима у по једној сеоској заједници у свим републикама и покрајинама бивше Југославије. Пројекат није завршен до краја, а део сакупљеног материјала поверен је на чување библиотеци Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду. Није ми познато где се ти материјали данас налазе.

од најпознатијих америчких антрополога 20. века (Р. Бенедикт, М. Мид, Џ. Стјуард, К. Полањи, М. Салинс, Р. Рапапорт, М. Харис, Е. Волф и други), и на којој је Филип Мозли, у оквиру Института за проучавање Русије, основао програм Источноевропских студија. Мада је несумњиво велики утицај на Халпернова научна интересовања имао његов ментор, професор Конрад Аренсберг, један од оснивача приступа проучавању заједнице (community study) као комплексне јединице, зависне од целокупног друштва чији је део, познанство са професором Мозлијем било је пресудно за његову каријеру. Преко Мозлијевих истраживања породичне задрге на Балканском полуострву и сам се заинтересовао за сличну тематику, за структуру и динамику породице, за историјску демографију,² схватање појмова линеарног и цикличног времена и многе друге. Мозли је такође усмерио Халперна да своја, за стицање докторске титуле обавезна, једногодишња теренска истраживања обави на Балкану, и то у Србији, тада републици у склопу друге Југославије, која је била једина социјалистичка држава централне и источне Европе отворена за боравак и рад страних научника, укључујући боравак на терену и директни контакт са локалним становништвом. Коначно, Мозли је препоручио контакт са професором Миленком Филиповићем из кога се развило не само плодно менторство већ и дугогодишње пријатељство између породица Филиповић и Халперн.

Материјал сакупљен током прве године теренских истраживања у Орашцу, забележен у писаној, као и аудио и визуелној форми, допуњен бројним историјским изворима, статистикама и изводима из литературе, уз помоћ његове најближе, дугогодишње сараднице, колегинице и супруге, др Барбаре Керевски-Халперн, послужио је као изузетно широка и солидна база података за стварање значајног и поузданог сведочанства о стању српске сеоске културе у специфицираном врменском периоду, презентираним у Халперновој дисертацији. Тај материјал је исто тако представљао језгро које се стално обогаћивало током сваког следећег боравак на терену, првенствено у оквиру трогенерациског домаћинства у којем су одседали од самог почетка, али и у комуникацији са другим становницима села, као и са онима који су се преселили у градове, а од 60-их година и у иностранство, у потрази за новим изазовима и могућностима.

Пошто је био свестан да он и његова супруга не би могли да анализирају сав сакупљени материјал, Халперну је било веома стало да њихов комплетан опус буде доступан научној јавности. Осамдесетих година прошлог века отпочео је процес дигитализације огромне фототеке и других материјала, да би били што доступнији корисницима, и практичнији за смештај у разним институцијама. Прву збирку материјала даровао је библиотеци Амхерст колеџа, али је 1997. године далеко већу колекцију, која садржи грађу из свих делова света у којима је радио, поконио Америчком центру за фолклор и другим одељењима Конгресне библиотеке у главном граду САД, где се и данас налази.³ Друга значајна „Халпернова збирка“ с материјалима сакупљеним у Југославији, првенствено у

² Веома рано, с циљем да прати трендове током дужих временских периода, почео је да примењује статистичке анализе података уз помоћ компјутера.

³ The Joel Martin Halpern Collection (AFC1998/001), Archive of Folk Culture, American Folklife Center, Library of Congress.

Србији, налази се на Институту за историју Универзитета у Грацу, Аустрија, конкретно при одсеку Историја и антропологија Југоисточне Европе.⁴

На жалост, Халпернова највећа жеља да плодове свог дугогодишњег рада завешта погодној институцији у Србији, земљи чију је сеоску културу коректно представио целом свету, никада се није реализовала. Старија генерација етнолога била је преокупирана својим виђењима проучавања народне културе да би схватила и прихватила значај Халпернових настојања. Млађа генерација је далеко више била заинтересована за другачије теме и приступе. Можда је и то разлог да се превод *Српског села* на српском језику појавио тек 2006. године,⁵ тачно 50 година након њеног првог издања на енглеском језику. Можда су понекада сметње за ближу сарадњу биле разлике у интеркултурној комуникацији, понекада можда и опрез због политичких игара власти и неоснованих оптужби за шпијунажу. Они који су га боље и дуже познавали, знали су да је Џоел увек био пријатељ српског народа, предани, објективни научник који је некад, у жељи да постигне што више у што краћем времену, могао да делује агресивно у својим захтевима и критици рада сарадника, али никада у тим случајевима нису били у питању лични, већ научни интереси. И он и Барбара, поштујући етику антрополошких истраживања да се не мешају у животе људи које испитују, увек су се на терену трудили да буду неутрални посматрачи, веома пажљиви, да не направе погрешан корак који је могао да их кошта губитка дозволе за рад. То их, међутим, није спречавало да остваре искрена и дубока пријатељства са мештанима, посебно са породицом у чијој су кући увек одседали. Исто тако, радо су дотацијама помагали подизање квалитета живота Орашана, па су, на пример учествовали у изградњи пута у „њиховом засеку“. Такође, професор Халперн није био аполитичан човек, без јасних ставова о реалностима свога времена. На пример, као либерални демократа, у време америчке интервенционистичке политике у Индокини 60-их година 20. века, са којом се није слагао, написао је серију критичких чланака. Недавно, с обзиром на своје јеврејско порекло, и на тесне везе с Универзитетом у Грацу, с негодовањем је посматрао уздизање деснице у Аустрији. Био је противник сваког облика дискриминације, расне, етничке или родне.

Моје лично пријатељство са Халперновима почело је 1978. године, када сам први пут боравила на терену са њима. Тада сам схватила шта значи бити антрополог и колико је важно боравити дуже и често на терену. Неколико година касније, била сам као докторски кандидат на усавршавању код професора Халперна. Подршку коју су нам Халпернови пружали и гостопримство које су нам указали тада и много пута касније, све до смрти професора Халперна, мој супруг и ја ћемо увек памтити са захвалношћу.

Мирјана Прошић-Дворнић
Мидланд, август 2020.

⁴ V. Hannes Grandis et al. Joel Martin Halpern, 1929–2019, *Ethnologia Balkanica* 22/2020, 199.

⁵ Džoe M. Halpern, *Srpsko selo: Društvene i kulturne promene u seoskoj zajednici (1952–1987)*. Etnološka biblioteka, Posebna izdanja, knjiga 2. Beograd: Srpski genealoski centar, 2006.